

Dendrokronologisk undersökning av S:t Olofskulpturen i Tidersrums kyrka

Linköpings stift rapport

Gunnar Nordanskog
2010-11-22

Bakgrund

Tidersrums kyrka är den äldsta timmerkyrkan i Linköpings stift. Dendrokronologiska undersökningar av väggtimret har daterat kyrkan till tiden omkring 1260 (Eriksson 2006:72). Kyrkan har rikliga spår av invändigt dekormåleri och har även haft en uppsättning välbevarade träskulpturer.

Linköpings stiftsstyrelse har i samråd med länsstyrelsen i Östergötland beslutat att avsätta omfördelade medel av den kyrkoantikvariska ersättningen för att finansiera en dendrokronologisk undersökning av kyrkans S:t Olofskulptur.¹

Provtagningen genomfördes i form av mätning på plats i kyrkan den 28 maj 2010, av Hans Linderson från Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Lunds universitet. Vid detta tillfälle deltog även Gunnar Nordanskog, stiftsantikvarie i Linköpings stift.

Analysresultaten och denna rapport ägs av Linköpings stift, och tillställs Lunds universitet, Länsstyrelsen Östergötland, Östergötlands länsmuseum, Antikvarisk- topografiska Arkivet samt Kyrkokansliet i Uppsala.

S:t Olofskulpturen i Tidersrum

S:t Olofskulpturen i Tidersrum dateras stilistiskt till 1300-talets andra fjärdedel och anses höra samman med en verkstad som varit verksam vid domkyrkobygget i Linköping (Jacobsson 1995:230; Lindqvist 2010). Färgskiktet är sekundärt, troligen senmedeltida, men med bevarade spår av originalfärg (ÖLM Dnr 58/06).

Enligt Carina Jacobssons avhandling från 1995, har skulpturen dendrodaterats till år 1317. Uppgiften har hämtats från ett icke avslutat arbete med dendrokronologiska dateringar av medeltida träskulptur, som drevs av Karl Eckerblad fram till dennes bortgång. Det framgår inte närmare hur dateringen har gått till, mer än att Eckerblads resultat ska ha diskuterats med Alf Bråthen (Jacobsson 1995:10f, 120). Inga notiser om Eckerblads datering finns i arkivet på Östergötlands länsmuseum och inga spår av dateringen finns på skulpturen, varför det befanns vara motiverat med en ny dendrokronologisk provtagning för att reda ut frågan.

Efter konserveringen 2008 gjordes en omflyttning av skulpturerna, och S:t Olof återfick sin förmodat ursprungliga plats i ett helgonskåp i långhusets sydöstra ände. En mekanisk stöldsäkring var planerad att genomföras i oktober 2010, men vid ett inbrott natten mellan den 17 och 18 oktober stals S:t Olofskulpturen tillsammans med bland annat medeltida skulpturer av Maria med barnet och S:ta Katarina av Alexandria. I skrivande stund finns inga spår av de stulna inventarierna.

¹ Det avsatta beloppet 50 000 kr användes även till dendrokronologiska undersökningar i Furingstad och Älvestad kyrkor, se särskilda rapporter för dessa.

Metod

Skulpturen är skuren i ett stycke och kraftigt urholkad på baksidan, men bottenplattan uppvisar en stor mängd årsringar som borde kunna mätas för att ge en datering. En fullständigt nondestruktiv metod visade sig dock omöjlig att genomföra på grund av det åldrade och svärtade träet. I samråd med länsstyrelsen slipades därför spår längs två radier på bottenplattan i samband med att skulpturen befann sig på läns museet för konservering 2008. Efter slipningen applicerades genomskinlig tejp över slipspåren och årsringarna prickades med en nål. Tejpbitarna skickades för analys till Thomas Bartholin, vilken emellertid inte ansåg att dessa var användbara för datering, och skulpturen återbördades till kyrkan.

I samband med provtagningar i Furingstad och Älvestad kyrkor 2010, beslöts att göra ett nytt dateringsförsök av skulpturen genom mätning direkt på träet. Slipspåren bearbetades med rakblad för att få färsk snittytor, varefter Hans Linderson kunde mäta årsringarna med en handlupp med mikrometerskala. Mätningen genomfördes på två olika radier.

Figur 1: Skulpturen har lagts ned och Hans Linderson fotograferar undersidan.

Figur 2: Undersidan av skulpturen med ett målat stjärnformat mönster. I förgrunden en lupp och den dendrokronologiska fältdagboken.

Figur 3: Detaljbild av slipspår.

Datering och virkets proveniens

Den yttersta årsringen i provet dateras till 1315. Förekomst av splintved ger en statistisk bestämning av fällningsåret till mellan **år 1324 och år 1330**. Kronologier som daterar figuren är lokala men även skånska och då med något högre korrelation. Det är därför möjligt virket skulle kunna vara skånskt. Skillnaden i korrelation och visuell granskning är dock så liten mellan lokala och skånska dendrokronologiska serier att båda källorter är möjliga. Linderson anger därför i en försiktig proveniensbedömning att materialet är från **Götaland** (Linderson 2010).

Den tidigare angivna dendrokronologiska dateringen 1317 (Jacobsson 1995) visar sig alltså ligga i närheten av den nya dateringen, men den framstår snarast som en lyckträff grundad på förväntat resultat utifrån stiltistorisk datering. Skulpturen uppvisar inga som helst äldre slipspår, utan vilka vi anser att en korrekt mätning av årsringarna är omöjlig. Det finns därför anledning att ifrågasätta den av Jacobsson angivna dateringen, tillsammans med andra dateringar som hänvisar till Eckerblads arbeten, så länge ingen fullständig dokumentation föreligger.

Jacobsson anger dessutom att virket måste ha torkats under 1-2 år innan skulpturen skars (Jacobsson 1995:10f). Detta är dock inget som ska tas för givet, eftersom färskt virke är lättare att bearbeta än torkat. Den djupa urholkningen av baksidan bör ha varit fullt tillräcklig för att undvika sprickbildning i virket, och därmed kan bildhuggaren ha påbörjat sitt arbete omedelbart efter att trädet fällt.

Figur 4: S:t Olofskulpturen på sin tidigare plats i långhusets nordöstra hörn.

Referenser

- Eriksson, Jan 2006: *Dendrokronologiska undersökningar av medeltida kyrkor inom Linköpings stift*. Länsstyrelsen Östergötland Rapport 2006:16.
- Jacobsson, Carina 1995: *Höggotisk träskulptur i gamla Linköpings stift*. Visby.
- Linderson, Hans 2010: *Dendrokronologisk analys av sankt Olof träskulpturen i Tidersrums kyrka, Östergötland*. Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2010:50. Lund.
- Lindqvist, Gunnar 2010: *Tidersrums kyrka*. Kyrkoberskrivning, Linköpings stifts kyrkor. Linköping.
- ÖLM Dnr 58/06: *Konserveringsrapport över lösa och fasta inventarier i Tidersrums kyrka, Linköpings stift, Östergötland*. 2008-12-09.